

Anahit Ter-Minasyan: Ermeni Dünyasında Anarşizm

Posted on 07/12/2014

Anarşizmin Ermeniler arasında hiçbir zaman çok sayıda izleyicisi olmamıştır. Ancak, Daşnak geleneğinde, EDF'nun üç kurucu babasından biri olan Khristapor Mikaelyan'ın bir vakitler Bakuninci olduğu ve ömrünün sonuna kadar doğrudan eyleme, ve yerinden yönetime inancını sürdüren bir partizan olarak kaldığı iddia edilir.

Dikkate değer bir kariyeri olan tek Ermeni anarşisti, (Amsterdamdaki Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü'nde gerçek adına kayıtlı birtakım belgelerin muhafaza edildiği) [Aleksandr Atabekyan](#)'dı. Gürcü anarşistleri K. Orgeyani ve Varlam Çerkezov gibi, Atabekyan da büyük olasılıkla Kafkasya'da doğmuştur. 1891 yılında Cenevre'deydi ve burada, ömrü boyunca derin bir hayranlık beslediği Kropotkin'le sık sık görülmüştü. Genç bir tıp doktoru olarak, anarşizm propagandası yapan bir Rus öğrenciler çevresinin başındaydı.[\[1\]](#) Rusça *Anarşistik Kütüphane* adı verilen, Bakunin, Kropotkin, Enrico Malatesta ve diğerleri hakkında bir dizi risale yayımlamışlardı.

Atabekyan'ın mektuplaşmalarından, 1890'lı yıllarda Avrupa anarşist hareketinde etkin bir rol oynadığı anlaşılıyor. Max Nettlau, Elisee Reclus, Jean Grave, Paraskev-Stoianoff'u tanıyor ve Rus, Fransız, İtalyan ve Bulgar kökenli anarşist ve sosyalistlerle temas ediyordu. Etkinlikleri, temel metinlerin yayımlanması ve dağıtılması yoluyla anarşist fikirlerin propagandası üstünde odaklanmıştı. 1921'de Kropotkin'in can verdiği yatağın başında oturuyordu ve o yılın Şubatı'nda Moskova'da yapılan görkemli cenaze törenini düzenleyen kurulun üyesiydi. Bu, komünistlerin izin verdiği son aleni anarşist gösteri olacaktı. 1929'da SSCB'nde anarşistlere karşı girişilen son temizlikte, Atabekyan da kayboldu.[\[2\]](#)

Aleksandr Atabekyan Ermeni yurttaşları arasında da, anarşist fikirleri yaymaya çalışmıştı. İran'daki Reşt'te *Hamayarik'm* (Komün) yayımlanması, ona izafe edilir. Bu derginin başlığı, yayımcısının anarşist görüşlerini yansıtmaktadır. Tarihi de (1880), hayli erkendir.

1894'te Paris'te basılan, ama Londra'da hazırlanan bir başka *Hamayank'ın* yayımlanmasından onun sorumlu olduğu kuşkusuzdur.[3] Beş sayı çıkan bu derginin ideolojisi tartışma götürmeyecek bir biçimde anarşistçeydi. Dergi Rusya, Fransa, İtalya, İspanya ve Polonya'daki uluslararası devrimci hareketlerle çok ilgilenmekle birlikte, asıl Ermeni Sorunu'na ve Türkiye'ye özel bir dikkat göstermekteydi.

Hamayank'ın kanısınca, Ermeni halkı devrimci bir aşamaya girmişti. Türkiye'de vahşi bir ekonomik sömürüye ve despotik bir sistemin gayri insanî davranışlarına uğrayan Ermeni işçileri proleterliğe indirgenerek Ermenistan'ı kitleler halinde terk edip "emek güçlerini satmak için Baku'ya, Batum'a, Bolis'e [İstanbul], Yunanistan'a, Romanya'ya, hatta Amerika kadar uzaklara gidiyorlar" di.[4] *Hamayank*, Ermeni çiftçiler açısından toprağın "ortaklaştırılması" (*communalisation*) ve özgürlük ve refahın bir aracı olarak kendi kendini yönetme hakkı için devrimci bir mücadelenin zorunluluğunu teslim etmekteydi.[5] Bununla birlikte, Ermeni Sorunu'na Avrupa müdahalelerinden usanmıştı; Ermeni devrimci hareketinin "merkeziyetçiliği"ni kınıyor[6] ve bütün hükümetlerin baskıcı niteliğine karşı çıkıyordu.[7]

Buna koşutlukla, 1893'ten beri Ermeni dilinde (başlıca, kısa girişlerle sunulmuş çeviriler olan) anarşist yapıtların yayımlanması, tıpkı Cenevre'deki Anarşistik Kütüphane'de yapıldığı gibi yürütülmekteydi. Mektuplaşmalarındaki çeşitli değinmelerinden, Atabekyan'ın İstanbul ve İzmir'de de risaleler dağıtmayı denediği anlaşılıyor; fakat onun Osmanlı İmparatorluğunda bir anarşist hareket oluşturma girişimi boşa çıkmıştır.

Böyle olmakla birlikte, Londra'daki Sosyalist Konferans vesilesiyle yayımlanan Fransızca bir risale, 1896'da hâlâ birtakım Ermeni "özgürlükçüler"i (liberteryanları) olduğunu gösteriyor.

Avrupa devletlerinin, Sultan Hamit'in kıyımlarına suç ortaklığı etmelerini kınayan bu risale, Doğu'da "Sosyal Devrimin şafağı"nı ilân etmekteydi.

Anarşist Yayınlar:

Fransızca

- 1 Ed. Bernstein, *I es souffrances des Peuples Armeniens et le devoir de l'Europe*. Cenevre, L903.
2. Alb. Vandal, *Les Armeniens et la Réforme de la Turquie*. Cenevre.
3. Fr. de Pressensé, *L'Arménie et la Macédoine*. Cenevre.
4. G. Brandes, *L'Arménie et l'Europe*. Cenevre.
5. E. Aknouni, *La Censure Russe au Caucase*. Cenevre, 1905.

Almanca

1. Ed. Bernstein, *Die Lieder des armenischen Volkes und die Pflichten Europas*. Genf, 1903.
- 2 *Für Armenien und Macedonien*. Fine Manifestation. Übersetzt und mit einem Vorwort für deutsche Leser versehen von Isle Frapan. Genf, 1903.
3. Georg. Brandes, *Armenien und Europa*. Genf.
4. Else Frapan, *Armenien und Zarismus*. Geni. 1906.

İtalyanca

Vittorio R.di Olivieri, *La Questione armena e il dovere dell'Italia*. Cenevre. 1906.

Anatolio Latino, *Gli Armeni e Zeitun*.

Ermenice

1. Kamar Katiba, *Özgürlük Şarkıları*. Cenevre, 1903.

2. *Sason Ayaklanması*. Cenevre.

3. *Bir Yurtseverin Şiirleri*- Cenevre.

4. *Ermeni Kadınlarına*. Cenevre.

5. *Kahraman*.

6. *Dağlı Savaşçı*. Cenevre.

7. Mare Botzaris, *Ermeni Devrimcilere*. Cenevre, 1904.

Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalizm ve Milliyetçilik (1876-1923) Der. M. Tunçay-
E.J.Zürcher, İletişim 2004

[1] P. Avrigh, *The Russiern Anarchisti* (Princeton, 1967), s. 38.

[2] P Avrigh. *op.cit.*, s. 244.

[3] 4 Bu önlemler, anarşistlerin sürekli olarak izlendiğini ve kovuşturulduğunu göstermektedir. Minassiantz diye biri Rusçuk'tan 18-30 Ocak 1894'te Atabekyan'a gönderdiği mektupta, "*Hamayank'ının*" düzgün olarak eline geçtiğini yazmaktadır.

[4] *Hamayank*, 1894, No. 1.

[5] *Hamayank*, 1894, No. 2.

[6] Aynı yerde. Bu, Hınçak merkezine yöneltilmiş örtülü bir eleştiridir.

[7] *Hamayank*, 1894, No. 2.

Bu derginin, 1894 yılında Ermenice olarak Paris'te "Imprimerie Internationale" tarafından beş sayısı basılmıştır: 1. Ocak, 2. Mart, 3. Mayıs, 4. Eylül, 5. Aralık. Yazı işleri adresiyse şöyledir: W Voynich (Hamaiank), 3 Iffrey Road, 3 Hammersmith, W. London.

Koleksiyonu Viyana'daki Mikhitarist Kütüphanesi'nde mevcuttur. *Anarşist yayınlar*

Baş şayialarında, Osmanlıca olarak "Maarif nezaretinin ruhsatıyla neşredildikleri" belirtilmiştir.

1. *Çiftçiler Arasında*. Adsız çeviri. Paris, 1893.
2. *Softa Bardina'nın* .Söylevi. Paris, 1893.
3. P. Kropotkin, *Siyasal Haklar*. Paris, 1893.
4. P... K..., *Devletlerin Yıkılması*. Paris, 1893.
5. P... K..., *Anarşizm*. Paris, 1893.
6. Elisée Reclus, *Çiftçi Kardeşe* (yazarla bir çiftçi arasında, anarşistlerin tarımla ilgili düşünceleri üstüne bir söyleşi). Paris, 1893.
7. Jean Grave, *Biz Niçin Devrimciyiz?* Paris, 1894.
8. P... K..., *Devrimci Azınlıklar*. Paris, 1894.
9. Vartkes, *Alaylar*. Paris, 1894.

Sonuncusu dışında, bunlar Paris'tek Nubaryan Kütüphanesi'nde mevcuttur.